

KODU

Vaatemäng on läbi. Publik tõuseb oma kohtadelt püsti, et lahkuda. Aeg võtta oma mantlid ja minna koju. Nad pööravad ümber. Ei ole enam mantleid ja ei ole enam kodu.

Vassili Rozanov, 1918

“Meie aja apokalüpsises” kirjeldab filosoof Vassili Rozanov ühiskonda, mis elab läbi revolutsioonilist transformatsiooni. Rozanov juhib tähelepanu sellele, et kriisi vaatemäng on niivõrd hunnitu, et varjutab kaasaegsete eest selle, mis tegelikult oluline. Alles vaatemängu katkedes avastab ühiskond korruga, et argine ei ole enam endine, et kodu ei ole enam kodu. Aadressid on, majad on, korterid on, aga need seni nii iseenesestmõistetavatena funktsioneerinud keskkonnad ei suuda enam päriselt täita kodu funktsiooni. Koduseinad veel üksnes varjavad kodu puudumist. Sest ajalugu on teinud pöörde ja uus kaasaeg jagab uusi sissekirjutusi.

Iga ajastu nõuab ja loob uusi viise inimesele iseenda kodustamiseks. Tänapäevane heaoluühiskond sai alguse esmalt 19. sajandi Prantsusmaal koitnud imperaatorlikust arusaamast, et reform kodunduses toob vältimatult kaasa ka moraalse reformi. Nii kirjutas Edmond Demolins 1882 aastal: “Tööliste tuleb luua kõik võimalused oma kodu soetamiseks. Sest kui tööline omandab kodu, siis peagi on kodu see, mis töölist omab. See annab talle moraali, tasakaalustab ta, muudab teda.” Ka Eesti lähiajaloo on kodude suunatud reformimine täitnud ühiskondlikult transformatiivset rolli: 20. sajandi alguse omariikluse viimaseid suuri ponnistusi oli “Kodu kauniks!” liikumine. Iseseisvuse taastamise järel sai president Lennart Meri prioriteediks selle liikumise taaselustamine, sest “kodu kaunistamine tegi eestlastest kultuurrahva”. Samal ajal ilmus Eesti linnapilti uus inimrühm – kodutud. Mitte kõigile ei jagunud uues kaasajas sissekirjutust. Ka praegu on Tallinn Euroopa kõige kiiremini segregeeruv pealinn.

Eestis ja eriti Tallinnas leidub rikkalikult erinevaid elamise keskkondi, kuid probleemsem on elukohtade vahel ja ümber oleva avaliku ruumi olukord. Jagatud ja poolavalik ruum on erahuvide kõrval jäänud kaotaja rolli. Selle tõttu on esile kerkinud oma ümbrusega mittesuhestuvad kapselkodud. Turu isereguleerumise ideoloogia kiuste ei ole kinnisvaraarendused tihti suutnud ühiskondlike muutustega sammu käia ja uusarendused ei vasta muutustele peremudelites.

2020. aasta veebruaris tabas Euroopat pandeemia ja inimesed Eestiski olid sunnitud kodudesse sulguma. “Püsi kodus” poliitika hoogustas mitmeid juba olemas olevaid trende ja seepärast võib mõelda, et kriis tabas Eesti ühiskonda kergemalt kui paljusid teisi riike. Kodukontorid ja e-koolid, rääkimata e-hääletamisest, on siinmail olnud igapäeva elu osa juba ammu enne kriisi. Ja avaliku ruumiga oli meil nagunii kehvasti, seega ei olnud selles osas ka nii palju kaotada. Siiski, kui kodust saab kõige – töö, õpingute ja seltsielu – kese, võib ka e-riigi kodu selle koorma all kokku variseda ning revolutsiooni nõutada. Kodu ei pruugi alati tähendada varjupaika, kodudesse sulgumine võib tuua kaasa ka depressiooni ja koduvägivalla tõusu. Arvestades, et Eesti on depressiooninäitajate poolest maailmas niigi esirinnas, on see väga tõsine lisa-riskifaktor.

Olukorras, kus globaalsetest kriisidest on saanud uus normaalsus ja ühiskonnad elavad pidevalt ümberkohanemises, vajab radikaalset ümbermõtestamist ka meie arusaam kodust. Vajadus pakkuda ühisalasid ja poolprivaatset/poolavalikku ruumi üksnes kasvab ühiskondades, kus inimesed veedavad enamuse ajast kodus. Leviv kaugtöötamine tekitab vajaduse kohanduva kodu järele, mis pakub nii keskendumiseks vajalikku privaatsust kui ka ühendusalasid lävimaks füüsiliste naabrite või digitaalsete hõimlastega. Sestap küsime, millised on järgmised vajalikud sammud ühiskonnas, kus on hästitoimiv digitaalne infrastruktuur, kuid mis samal ajal kannatab jagatud ruumi vähesuse ja üksindusetunde all. Millised näevad meie kodud välja tulevikus, kui kodu pole enam mitte ainult kodu, vaid ka töökoht, spordisaal, kogukonnaköök, ööklubi ja telestuudio? Me küsime, kas kodu saab olla lahendus puudulikule avalikule ruumile. Me küsime, kuidas kujundada kodusid eneseküllaste, kuid mitte suletud süsteemidena.

*

Kodu on soe. Kodu on ka kohutav. Kodu on alati saamises: meil on lapsepõlvkodu ja me lõpetame vanadekodus, ja selle vahepeal me rajame kodu. Kodustest asjadest pole kombeks avalikult rääkida. Me peaksime rääkima kodustest asjadest.